

kijkers op een afstand te houden, laten de sadisten Dachau „buiten” aanleggen. En artikel 79 en 80 van de Kerkenordening vorderen evenmin een proces-sie naar buiten als de lezing van het formulier van den ban.

Chrysostomus had dat allemaal moeten weten; mis-schien wist hij het ook wel; zou hij die plaatsen uit de Septuagint (grieksche vertaling van het O. T.) niet hebben gekend? Het is haast niet te gelooven.

Intusschen, — zoo'n preek heeft toch haar nut; ook vólsch vernuft, eenmaal onderkend zijnde, scherpert het echte.

Want wat voor nevengebedachten roept het gebruik van het bovenbedoelde grieksche woord in de bijbel-sche beeldspraak bij ons op? Alleen maar „befe-lijke”?

We hebben dat wel eens gezegd: het woord „ont-slapen” heeft ook bij ons meermalen de vaste bijmaak van lieflijkheid, rust vrede.

Nu behoeft niemand dat element van grooten vrede te ontnemen aan de uitdrukking „in Jezus ontslapen”. Maar — die vrede ligt dan niet uitgedrukt in het woord „(ont)slapen”, doch in de bijstelling: „in Je-zus”. Men kan immers „slapen” in de aarde, en vree-selijk ontwaken. Dan. 12:2. Men kan „ontslapen” met vaderen, die in de voorstelling van „den hades” als een synagoge (verzameling) van menschen-zonder-vrede worden aangemerkt. Ook Achab ontsleiep „met zijn vaderen”.

Want blijkens de hierboven aangehaalde plaatsen zijn het veel meer dan één trek in de acte van slapen of slapen gaan, welke, zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament, het bekende woord van „slapen”, „ontslapen”, „ter ruste gelegd worden” tot een ste-reotiepe aanduiding van het sterven deden worden.

Wie slaapt, doet bij voorbeeld niet meer mee, die is uitgeschakeld van den arbeid in de werk-, de spreek-, de vergaderplaatsen. En dat is al een zeer duidelijke trek in het beeld van hades en sjeool: jaren heeft N. N. meegedaan, nu wordt hij u l i t g e r a n g e e r d. In 't stille graf zingt niemand 's Heeren lof.

Wie slapen gaat, — dat is weer een ander punt — voor dien is het wandelen uit, en het reizen en trek-ken eveneens. En het staan. En zelfs het zitten. Hij wordt eenvoudig plat uitgestrekt.

U vindt dit spreken cru? U denkt aan een leelijke volksuitdrukking: op den rug liggen, om het maar niet erger te maken?

Ja zeker, daar denken wij ook aan. De bijbel óók. Het is zelfs een haast ironisch woordgebruik in 2 Kron. 16:13, 15 (LXX). Vs 13: Asa ontsleiep, lei zich te-ruste (ekoiméthē) bij zijn vaderen. Vs 15 (14): men legde (ekoimēsan, ook ekoimisan) hem op een rust-bed, dat men geheel had belegd met welriekende krui-den en verschillende soorten van specerijen. Dat neer-leggen, dat uitrusten van een dood lichaam is in Asa's geval met veel consideratie geschied; maar ook in plaatsen, waar men de dooden zonder eenige consideratie neerlegt, is toch hetzelfde werkwoord te gebruiken. Ook in Bergen-Belsen legden ze de dooden ergens neer (ekoimēsan). Ze hadden eerst zichzelf neergelegd. Dat begon, toen ze ophielden te weer-staan.

De passieve (of mediale) vorm van het grieksche woord, waar „caemeterium” vandaan komt, en waar Chrysostomus over preekt, die wordt dan vertaald door „ontslapen”. Dat kan beteekenen: de mensch legt zelf zich te ruste. Men s c h i k t de voeten, en zegt: op Uwe zaligheid, wacht ik, Heere, gij geeft Uw dienstknecht ontslag. Koimaasthai. „Zich” neer-leggen.

Maar hetzelfde woord kan in zijn actieven vorm óók gebruikt worden voor de overmeesterende macht, die een eind maakt aan het leven van men-schen, die heelemaal niet willen, die zich verzetten tegen het uitgerangeerd worden. Dan leggen niet zij „zich” neer, maar God legt hen heel gewoon neer. Uit. Hij haalt ze uit het werk vandaan. Dan doet Hij ze nederliggen. Koimaasthai.

Het woord is niet veranderd. De vorm soms ook niet. De „gedaante” evenmin. Of het gaan liggen „in vrede” is, waarbij onze wil (ook bij het sterven komt de wil te pas), van God gewerkt zijnde, ook zelf wil en ook zelf werkt, met Hem meewerkt, en op Hem aanwerkt, dan wel, of het alleen maar een móeten, móeten is, — och, men kan soms wel iets er van zien. Maar dan alleen in het ge-loof. En — met een oordeel der liefde. Het laat-ste oordeel der liefde is in een paar woorden gevat: vader lei zich te ruste; moeder liet zich leggen, in Vaders handen beval mijn doode den geest.

Nu, het is een goede gave: nuchter te zijn.

Ook al wás het met den dood uit, al was er geen opstanding, en geen Heiland, geen hemel en geen hel, ook dan nog zou derhalve het beeld van „neergelegd worden”, en „uitgerangeerd worden” op zijn plaats zijn. Het zou op zijn plaats zijn, ook al wáren wij „de ellendigste der schepselen” (vgl. 1 Cor. 15). Het is een goede gave: die nuchterheid. Want deze werke-lijkheid herinnert ons eraan, dat de dood, g e l i j k w i j h e m k e n n e n, bezoldiging der zonde is. Ook in een ongestoord paradijs — we hebben het ettelijke

KRUISWEG.

Vrouwen, vrienden: medelijden
Vroede vaderen: spot en hoon.
Eenzaam, eenzaam is Zijn schrijden
En toch Gods en 's menschen Zoon?

Eenzaam, eenzaam is Zijn schrijden
Haat en moordlust spannen saam
tot het smartelijkste lijdē
dat op aarde heeft bestaan.

Abrams kinderen, die Hem wachtten,
eeuwen lang, vol ongeduld,
gaan genadeloos Hem slachten,
nu Hij niet hun waan vervult.

Hij Verlosser? Ha, gevangen!
Aan het vloekhout zal Hij hangen!
Hij Messias? Davids zaad?
Kruist Hem! 't Kan niet zijn! Verradi!

't Lam zwijgt stil, Zijn macht verbergend
Het getier is hemeltergend
Hem benaauwt slechts 't visioen
Wat God met dit volk zal doen.
't Doet Hem naar de klagers keeren
om nog eenmaal hen te leeren.

Weenen om Zijn moede voeten
Weenen om Zijn doornenkroon
Weenen om het zware kruishout
en den dood, als gruwelijk loon
voor de hoogste en mildste goedheid?
Ach, dit is nog bijna zoetheit!
Maar de gloed der HEEREN HEEREN
zal diegenen straks verteren,
die Hem weigeren te gelooven,
die hun oog en hart verdooven,
zich verhardend als rotssteenen;
daarom, daarom moet men weenen!

D'ondergang zal spoedig komen
Bloed heeft men op zich genomen
van God zelf: stort daarom tranen,
al wat men zal heilig wonen,
tempel, tempelstad en 't zaad
Abrahams, de Hooge Raad,
God zal het een prooi doen worden
van de onbesneden horden.

Smeecken zullen zij of bergen op hen vallen
om te mogen rusten binnen Israels wallen
met hun doode, zoogende en ongeboren zonen,
zalig achtend alle maagden, die rondom hen wonen.
En den dood, die men hardnekkig zoekt,
vindt men niet — men heeft Gods Zoon verloekt.

't Lam zwijgt stil, Zijn macht verbergend.
Het getier is hemeltergend.
Hem benaauwt slechts 't visioen,
wat God met dit volk zal doen.

TO VAN DEN BERG.

malen gezegd — zou de mensch op een of andere ma-nier den overgang hebben beleefd van een toestand, waarin bloed stroomt, een hart klopt, náár een andere existentiële, waarop noch het een noch het ander meer er zijn zal. Maar dan zou de overgang naar de nog grootere heerlijkheid direct zijn; en — zón-der de mogelijkheid, zoeven gesteld, dat God tegen een ó n w i l l i g e zegt: Ik leg u plat op den rug. Want dán zou altijd, altijd, óók in het moment van overgang, onze wil hebben meegewerkt met Gods wil. Dán zou ieder „zich” te ruste begeven hebben. Om te ontwaken als Gods medearbeider in een hogere klasse: niemand zou d á n d a a r -aan de nevengebedachte van „uitge-rangeerd-zijn” hebben kunnen verbin-den. Dat het zóó moet, en dat aan het punt van overgang een koning-van-verschrikking staat, met wien men „klár moet komen”, dat is vanwege onze zonde: het caemeterium zegt ons: doe maar niet zóó dik, en niet zóó statig: m o e s t h e t n u z ó ó?

Ja, zegt dan de Schriftgeloovige, en hij omwindt het aangezicht met den mantel. Niet aan zijn doode denkende zoozeer, als aan den Levenden God, dien wij te zamen hebben vertoond door onze zonde. Ja, zeker, tegenwoordig moet dat zóó. God l e g t o n s o p d e n r u g. En het kost ons allemaal reuzen-kracht, met Hem op dit punt eenswillend te worden. Neen, doe maar niet groot. Want het is met ons zóó echt stof-en-asch-achtig, dat meermalen het breken van het verzet, en het ons overgeven (of moet ik zeg-gen: laten gaan???) nog maar een uitvloeisel is niet van de kracht van den geest, maar van de v e r -z w á k k i n g van de ziel. Een begin van het dood-gaan, Kerkelijke narigheid heeft een jaar of 20 geleden een stormpje ontketend over „het zelfonderzoek”. Dat was ineens in kunnen en kruiken — op papier — van één polemiekdag ten minste. Maar weet u, waar alle zelfonderzoek als t e c h n i s c h e p r a e s -tatie op afknapt? Op dát puntje: als de stervende, a's u, en ik straks zich overgeeft, wat is dat dan: g e l o o f s k r a c h t of z i e l s z w a k h e i d? Maak het maar eens uit. Ik geloof, dat het allebei moet wezen. Want: God l e g t o o k v a n z i j n k a n t straks aan die sterke, of geprikkelde, of knárrige ziel, met zijn vinger het zwijgen op. Dát is het begin van

het stervensproces. Gelijk niet het oud-zijn, maar w é l h e t „v e r o u d e r e n”, het is. „Zich” g e -l ó ó v e n d o v e r g e v e n, eenswillend zijn, niet maar in berusting (toe-dan-maar), doch in rust (zijt ge daar, Vader?), dat is, als het op het „k o i m a a s -t h a i” aankomt, de grootste zegepraal van den Geest in den geest.

Als ik dit wonder vatten wil, staat mijn verstand eerbiedig stil. Ik geloóf, dat het er is. Zoouls ik ook geloóf, dat er wedergeboorte is. Maar je moet het dan ook geloóven. Dat wij niet de ellendigste van alle schepselen zijn. Wij met onze opstandingeversjes en óns „in Jezus ontslapen” — in stee van: zónder een Jezus ergens neergelegd, gevloerd, ge-véld, knock out geslagen.

Dát is n.l., of u het nu mooi vindt of niet, dat is n.l. ó ó k k o i m a a s t h a i, en Chrysostomus kan er ook niets aan veranderen. In Jer. 45:3 staat ook dat woord koimaasthai. En van Achab staat het „mooie” woord er ook al, 1 Kon. 22:40, en wou u soms zeg-gen, dat Achab niet knock-out geslagen is, met dien pijl in die opening van het harnas, ondanks alle voor-zorgsmaatregelen? D e h o n d e n l e k t e n z i j n b l o e d, en toch staat er h e t z e l f d e woord als dat andere, dat dominee Chrysostomus zoo p r a c h -t i g vond, dominee Guldenmond. Ze gaan allen naar één plaats, en allen kunnen ze zeggen: koimaasthai. Vrucht van Christus' advent? Nee, dominee Chry-sostomus, u kunt veel te mooi praten en u weet dat, en daarom zegt u maar wat.

Ja, g e l ó ó v e n moeten we „het”; maar, we zijn dan ook niet de ellendigste van alle schepselen. Want wie het weet, dát er een morgen is, en een groote dag, en een Heer, die wenkt, en die ons plaats bespreekt, en ook bereidt, wel, die kan nog een d é r d e trekje in de acte-van-slapen-gaan opmerken, dat op het ster-ven, maar dan van wie g e l ó ó v e n, zich laat overdragen. Het is dit kleine trekje: g á á n (!) o v e r n a c h t e n. Zoo kent de aan Chrysostomus-bekende grieksche vertaling van het Oude Testament het woord ook: Gen. 25:54; 28:11; 31:54; 32:13 (14); 32:21 (22).

Die paar plaatsen laten al een aanmerkelijk ver-schil zien: er zijn hier gevallen van menschen, die den nacht ingaan écht om te slapen, en om niets meer van de wereld af te weten (zichzelf even uitrangee-ren); en, — er is óók een geval van een man (Ja-cob), die den nacht ingaat en maar niet ophoudt met werken, met bidden, met strijden, zelfs strijden „met God” (Pnisi).

Ook dát verschil kan bij onze stervenden alleen hij zien, die naar binnen kan zien; de een slaapt in niet zóó als de ander; de één trekt zich terug n e t z o o als de ander; maar de één zegt: ziezoo, dat is voorbij, en de ánder: n u g e b e u r t e r i e t s m e t m i j.

Ja het woord koimaasthai is wel erg soepel: men-schen kunnen het voor zich gebruiken, maar God gebruikt het ook voor beestenvet, en offervleesch, en een dagloontje. Ex. 23:18; 34:25; Lev. 19:13; Deut. 16:4. Wat niet den nacht mag over-b l i j v e n, dát mag (volgens de grieksche vertaling, die Chrysostomus kende) niet koimaasthai. Daarom zullen ook straks, als Christus wederkomt, vele men-schen niet sterven: waarom zouden ze een nacht in het graf blijven? De Heere is er immers, en nu kun-nen ze zoo maar in één ruk naar de plaats toe, waar ze hooren.

Dat is óók „k o i m a a s t h a i”; vastgehou-den worden, of zich laten vasthouden, in afwachting van de nadere bestemming. Wie tegen die bestemming, en haar bepaalde tijden ingaat, die heeft de klad ge-bracht in het „koimaasthai”. W a n t d a t s t a a t o n d e r w é t t e n.

Nu brengen m e n s c h e n erg vaak de klad daar-m. Er zijn er, die beestenvet, en offervleesch niet met-een opruimen; ze laten het overnachten. Of er zijn bázen, die het dagloontje van den werkmán maar slordig laten „koimaasthai” in hun elgen woning, in-plants van te zorgen, dat het gezinnetje van den werk-mán rustig kan slapen: morgen is er geld voor de huishouding.

Maar God, die de wetten van het koimaasthai stelt, Hij laat geen enkel graantje vallen, zonder het zijn plaats te geven; en Hij laat geen menschenkind langer „op den rug liggen”, dan noodig is, gezien zijn plan-nen met Christus, en de gemeente, en de verhouding van levenden en dooden, waarbij de een den ander niet vóór wezen mag: 1 Thess. 4:13—18.

En zoo komt er een groot licht in en over dat kol-maasthai: wij w é t e n van den m o r g e n e n van den H e e r e van den morgen. Die de Wetgever is, en óók het „overnachten” heeft gere-geld: Hij, Israëls Wachter, ook zijn Nachtwacht, sluimert niet. In zijn mooie Rustkamer heeft Hij geen enkel dagloongeldje achteloos laten liggen in de Laden van zijn Schatten: zie Ik kom haastig, gij, die slaapt, en Mijn loon is met Mij, en wie het u verkort hebben, hun vleesch zal Ik met vuur verteren, Jac. 5. Gelijk Ik ook hen zal vinden, die u hebben op uw rug gelegd, zonder specerijen en kruiden, maar in een mesthoop, in Dachau of in Buchenwald, of waar dan ook.

En daarom kunnen wij niet boos zijn op de men-schen, — waren ze er wel? — die onder Chrysostomus'

preek
geen pa
is over
maasth
bijbelsc

En
Blijf m
wel vis
geestel
ook or
profete
beg r
van p
kan p
zeggen
God we
van de
hof kr
mond
gen: le

En i
j a a r
op 14 E
Welu:
den de
ten de
brenger
den op
den: w
zoolang
woordig
tenmine
of wij v
centrat
niet we
tenen is
Maar w
b u i t
Heer te
we kun
smartel
de stad
Want
z i j n
we zijn
afdoend
de afsc

SU

Nadat
matie b
blicaties
ken ond
op de vo
mene
Groning
zien
Schilder
men, 3
L e h r
Zürich,
deze zo
meten a
continue
zondeval
hoe de
noemen
van the
We will

1) On
de hand
dan ook
dat het
mag wo
een ond
dactie s
vliet. H
dogmati
de besli
volgende
scherp
formati
de laats
laire do
taak toe
gemeene
Van d
zoo heel
kort bes
bare me
auteur o
mene g
king van
gestuit;
kelijke s
nog tot

*) Dit
schrift. R
*) dr.
1940, pag

l-zijn, maar
s. „Zich” ge-
lend zijn, niet
in rust (zijt
k o i m a a s-
van den Geest

mijn verstand
Zooals ik ook
je moet het
lendigste van
indingsverafjes
in stee van:
gevlóerd, ge-

det, dat is n.l.
omus kan er
staat ook dat
het „moole”
u soms zeg-
is, met dien
aks alle voor-
kten en zijn
de woord als
zoo p r a c h-
an allen naar
kolmaasthal.
ominee Chry-
u weet dat,

naar, we zijn
epsele. Want
in groote dag,
ats bespreekt,
lerde trekje
t op het ster-
óven, zich
g á á n (!)
Chrysostomus-
de Testament
1:54; 32:13

kerkelijk ver-
schen, die den
m niets meer
en uitrangees-
en man (Ja-
ophoudt met
strijden „met

venden alleen
een slaapt in
terug net zoo
dat is voorbij,
s met mij.
soepel: men-
en, maar God
fervleesch, en
Lev. 19:13;
mag over-
che vertaling,
thal. Daarom
mt, vele men-
een nacht in
s, en nu kun-
ats toe, waar

”; vastgehou-
in afwachting
e bestemming,
t de klad ge-
at staat

de klad daar-
sch niet met-
n. Of er zijn
rkman maar
n woning, in-
van den werk-
geld voor de

naasthai stelt,
onder het zijn
enkend langer
dien zijn plan-
le verhouding
len ander niet

over dat kol-
g e n e n van
etgever is, en
eft gere-

Nachtwacht,
heeft Hij geen
liggen in de
ustig, gij, die
het u verkort
riteren, Jac. 5.
en op uw rug
maar in een
of waar dan

i op de men-
Chrysostomus'

preek van het caemeterium weggelopen zijn. Het was geen preek, het was een mislukte rede. 't Caemeterium is overal, overal mijn vrienden. Dat „slapen”, dat „kolmaasthai”, dat is niet pas na Christus' komst een bijbelsch kerkwoord.

En dat uit de stad gaan ook niet. Blijf maar rustig waar ge zijt: ze zullen u daar straks wel vinden, op de breede straat der groote stad, die geestelijk genaamd wordt Sodom en Egypte, alwaar ook onze Kurios gekruist is, en waar de lijken der profeten liggen, die men doodde. Ze liggen daar onbegraven (Openb. 11:8); want de Guldenmond van den Antichrist, de Valsehe Profeet, die zoo móóí kan preeken, dat ze d'r allemaal van ómvallen, die zal zeggen: gunt hun geen caemeterium. God weet, hoe dicht dit bij ons is. God weet, hoevele van de lezers van dit blad nog een plekje op een kerkhof krijgen. Maar noch de Antichrist, noch de Guldenmond (Chrysostomus) van den Antichrist, zal zeggen: leid ze buiten de stad.

En is dat nu geen troost op Oudejaarsavond 1950? Dit artikel is geschreven op 14 Dec., en wie weet, wat er op 31 Dec. wezen zal? Welnu: wij gaan naar 't kerkhof, dat zeiden de menschen vroeger. Het lag toen ergens, buiten de stad. Chrysostomus wist het „zoo mooi bij te brengen”, zelden de juffrouwen, die hem gehoord hadden op 't kerkhof, wát 'n preek! Vele geslachten zeiden: wij gaan naar 't kerkhof. Je hebt zulke hoven, zoalang de Oost Indische Compagnie er is. Tegenwoordig evenwel zeggen we 't niet zoo vlot meer. — tenminste..... als we nadenken. We weten dat zoo niet, of wij wel netjes naar een graf gaan. Er zijn nog concentratiekampen, met een film jaag je dié caemeteria niet weg. Heden Joden in verstrooiing, morgen christenen in verstrooiing. Een slapen en een wegwerpen. Maar wat hindert dat? We hoeven niet meer buiten de stad, om de smaadheid van den Heer te dragen, die ons met zijn bloed gekocht heeft; we kunnen dat dragen veel beter, dat wil zeggen: veel smartelijker, veel drágender, af juist in de stad, en op haar breede straat (Openb. 11).

Want we g á á n n i e t maar ons kerkhof. We zijn n e r a l. We komen er niet á á n, straks, maar we zijn erop g e b o r e n. Kerkhofmuren zijn nooit afdoende geweest; en voorts: we zijn in de eeuw van de afschaffing van de grenzen en onder aanschaffing

van een prachtig grens-begrip. Ook de kerkhofgrenzen worden „ausradiert”. De wereld is het Caemeterium. De akker heet ook de wereld. De akker in de beeldspraak van 1 Cor. 15, daar is akker trouwens zoo iets als caemeterium.

Lóóp maar door, u bent al op Gods caemeterium. Wáár u ook neervalt, het hindert niet: geen dagloonertje van Hem wordt één dag langer getaleerd voor de luidjes van den Antichrist, God haalt ze onmiddellijk thuis, als het de tijd des Vaders is. En geen dagloonsloon blijft in den hemel werkeloos „kolmaasthai”. Zóó als ge de oogen opendoet, kunt u daarboven de inkoop doen. En de stem zegt: weet ge 't nog: zonder prijs, zonder geld!

Ja, Heere, dán weten we het weer. O Heer der wereld, God van 't Caemeterium. Laat ons maar in de stad. Heere. De oude wereld, daar zal geen caemeterium meer in zijn, omdat ze heelemaal een caemeterium geworden is. Maar in de nieuwe wereld zal geen tempel meer zijn, omdat ze heelemaal tempel is geworden. En als de Antichrist zegt: nú pas is de wereld Tempel geworden, en ik ben daarin God, dan zegt Gij: dwaas, in dézen dag zal ik uw ziel van u afseisen, zonder caemeteriums-praál. Maak plaats voor mijn volk: Ik maak mijn oude caemeterium, van graven óvervol, een kerk, een hof. Geen kerkhof. Geen hofkerk. Maar een kerk, een tempel, die ook hof, en stad, en paradijs is.

Werk maar door, ge zijt al in de stad, de polis van uw Koning, gij die gelooft.

En wat die moole namen en opschriften („rustplaats” en „hier rust” betreft): houd met den onzin op en laat Chrysostomus niet langer met zijn moole stem ons zijn imbecielen maken. Als u naar de kerk gaat: zing dan: hier wordt de rust geschonken. Noem die kerk rustplaats. Misschien is ze gauw uw laatste rustplaats, en „buiten de stad” — in een onderduikersholkje. En schrijf op uw werkstoel: hier rust N.N. En vraag uw familie op tijd, of ze uw grafsteen niet door Chrysostomus' ineens tot middenstand verheven steenhouders laat behouwen met: „hier rust N.N.” En bedenk het wel, dat 't met de moole grafsteenen wel weer eens heel gauw gedaan wezen kan, als u en ik op onze kerkdeur schrijven: Rustplaats. De steenhoudersbranche kreeg al een flinke balse in 1940—1945. En over twee dagen houdt Truman een rede.

K. S.

SUBSTRAAT OF „GENADE”?

(BIJ DE JAARSWISSELING)*

Nadat wij onze jongste artikelenreeks in De Reformatie hadden afgesloten, verschenen nog enkele publicaties, welke in verband met de door ons besproken onderwerpen van belang zijn. Wij hebben het oog op de volgende geschriften: dr A. de Bondt, de Algemeene Genade, in Het Dogma der Kerk Groningen, 1949; dr G. C. Berkouwer, De Voorzienigheid Gods, Kampen, 1950; dr K. Schilder, Heidelbergsche Catechismus, 3, 2, Goes, 1950 en dr Karl Barth, Die Lehrevonder Schöpfung, dritter Teil, Zürich, 1950. Het is interessant om na te gaan, hoe deze zoo geheel uiteenlopende auteurs hun krachten meten aan het aan de orde zijnde probleem van de continuëering van de geschapen wereld, ook ná den zondeval. Het lezen van deze geschriften laat ons zien, hoe de kwestie van wat wij korthedshalve nu maar noemen de „gemeene gratie”, de diepste vraagstukken van theologie en kerkelijk belijden in dezen tijd raakt. We willen er daarom puntsgewijze iets van zeggen.

1) Ongetwijfeld het minst belangrijke opstel is van de hand van dr A. de Bondt. We vermelden het hier dan ook niet zoozeer vanwege den inhoud als wel, omdat het in enkele opzichten symptomatisch genoemd mag worden. We memoreerden boven reeds, dat het een onderdeel is van een grooter werk, dat onder redactie staat van dr G. C. Berkouwer en ds G. Toornvliet. Het boek bedoelt een min of meer populaire dogmatiek te bieden, uiteraard in gebondenheid aan de beslissingen van de Generale Synoden van 1942 en volgende jaren. Vandaar dat deze dogmatiek ook scherp afwijkt de resultaten van het voortgezet reformatisch exegetische en dogmatische werk van de laatste twintig jaren. In het kader van deze populaire dogmatiek zag dr De Bondt zich blijkbaar de taak toegewezen te handelen over het begrip der algemeene genade.

Van den werkelijken inhoud van dit opstel is niet zoo heel veel bijzonders te melden. Ge kunt daarin in kort bestek lezen, wat zoal sinds dr Kuyper de „gangbare meening” is betreffende dit zgn. leerstuk. De auteur omschrijft de algemeene genade, als „die algemeene goedheid van God, waardoor Hij de doorwerking van de vernielende kracht van de zonde heeft gestuit; waardoor Hij mogelijkheden, in de oorspronkelijke schepping gegeven, ook in de zondige wereld nog tot ontwikkeling doet komen en waardoor Hij de

mens alle onschuld ontnemt.”¹⁾ Reeds bij oppervlakkige lezing herkent ge in deze omschrijving de leeruitspraak van 1942 inzake de algemeene genade.

Al verder stult ge al spoedig op de traditionele argumentatie. „Er is in de mens nog zoveel aantrekkelijks, dat alleen verklaard kan worden door de genade. De mens liegt niet altijd. Er zijn mensen, die nooit naar de kerk gaan, en nooit bidden, maar die in alles waar begeren te zijn. Dat zou ONDENKBAAR (hoofdletters van ons) wezen buiten de algemeene genade..... Er is nog zoveel schoons en liefelijks in de mens, zowel naar de ziel als naar het lichaam. Dat is volkomen ONVERKLAARBAAR (opnieuw hoofdletters van ons), tenzij we aannemen dat God door genade de vernielende, afschuwelijke en afschuwelijk-makende werking van de zonde heeft gestuit.”²⁾

De algemeene genade is hier dus het postulaat van dr De Bondt's denken over het empirisch schoone en goede in den mensch. Hij kan zich dat goede en schoone immers niet anders denken noch het verklaren zonder het begrip van deze algemeene genade.

Wat betreft het object van de algemeene genade, de auteur neemt dit nogal ruim. Zelfs de natuur zou daarin deelen. Immers: „Ook het aardrijk is vervloekt om onzentwil. Maar de aarde ontvangt ook genade. Zij brengt niet uitsluitend doornen en distelen voort. Zij geeft haar gewas. En onze God geeft zegen..... Die zegen is een vrucht van de algemeene genade.”³⁾ Het is duidelijk, dat de auteur hier een gedachten-sprong maakt. Eerst zegt hij, dat de aarde GENADE ontvangt, even later ontvangt ze zegen als vrucht van de algemeene genade. Maar 'n genadegeschenk is iets anders dan genade zelf.

Even later komt dr De Bondt nog op dit chapiter terug. Dan constateert hij: „Neen, de natuur openbaart niet enkel vloek. Ook zegen, ook algemeene genade.”⁴⁾ We krijgen dus dezen gedachten-gang: a) de aarde ontvangt genade; b) ze ontvangt zegen, als vrucht van algemeene genade; c) ze openbaart algemeene genade, zegen. Hoe nu de auteur rijmen wil, dat dezelfde aarde tegelijk genade ontvangt en openbaart, laten we, ter nadere adstructie, aan hem zelf over. Maar intusschen gaat hij nog verder. De aarde zingt zelfs van algemeene genade. Hij citeert in dit verband Psalm 65. „De velden zijn bekleed met kudden en de dalen zijn bedekt met koren. Zij juichen, ook zingen zij. Het lied van Gods algemeene genade.”⁵⁾ Maar straks is het volgens dr De Bondt

met dit lied gedaan. „Daarom tegen het wereldeinde: aardbevingen, natuurrampen, pestilenties (epidemieën) en oorlogen. Het is een natuurlijk gevolg van de zonden, die niet meer door algemeene genade wordt gestuit.”

Ook over den term genade in de Schrift komt dr De Bondt te spreken. Hij gaat o.a. in op het argument, dat genade in de Schrift van G O D gebruikt, steeds schuldvergevende gunst zou zijn. De auteur doet dit argument af met de opmerking, dat cheen (het hebreuwsche woord voor genade) ook wel gebruikt wordt voor bevaligheid en dan in verband met een lichte vrouw. Maar hier staat ons verstand toch een oogenblik stil. Hoe kan uit het feit, dat de Schrift het woord cheen óók wel gebruikt voor puur menselijke eigenschappen een conclusie getrokken worden ten aanzien van de vraag wat het beteekent als het voor een eigenschap G O D S gebruikt wordt?

Tenslotte citeren we bij het overzicht van den gedachten-gang van dr De Bondt bij wijze van illustratie, met welke etiketten hij het werk van Schilder versiert. Het is werkelijk fraai: „De kritiek van Schilder is meer onstuimig dan rustig en wel overdacht. Het monumentale werk van Kuyper verdient een waardiger en meer gedocumenteerde kritiek dan hier geboden werd”. En even verder: „Over het algemeen is de kritiek van Schilder te weinig gefundeerd en te weinig bezonnen om indruk te kunnen maken. Het is jammer, dat hij niet wat rustiger het werk van Kuyper onderzocht heeft. Hij zou voor vele voorbarige en niet te handhaven opmerkingen zichzelf en ons behoed hebben”⁶⁾.

Onze conclusie moet wel zijn, dat deze auteur geen wezenlijke bijdrage tot de hedendaagsche discussie over het begrip „algemeene genade” geleverd heeft. Hij heeft slechts in kort bestek de traditionele opvattingen gereleveerd en geen werkelijke poging gedaan de ingebrachte kritiek op haar waarde te onderzoeken.

2) We zouden aan dit opstel dan ook geen bijzondere aandacht geschonken hebben, indien er niet één punt was, waar we wel even stil bij moeten staan. We vermelden boven reeds, dat dit opstel een hoofdstuk is uit een populaire dogmatiek. En dan is het van belang ook te letten op de plaats van dit opstel in het geheel. Waar heeft de redactie dit hoofdstuk in het geheel van het boek geplaatst?

Zooals sommige lezers wellicht zullen weten, behandelt de gereformeerde dogmatiek haar stof niet in een sluitend systeem, maar in een aantal min of meer los achter elkaar gerangschikte hoofdstukken of loci. Ze bespreekt in die loci puntsgewijze den inhoud van de verschillende kerkelijke dogmata. Welnu, we noteren nu allereerst, dat aan de algemeene genade in dit boek een apart hoofdstuk gewijd wordt. En de redactie heeft dit hoofdstuk opgenomen ná de locus over de zonde en vóór die over het verbond der genade. Daarin wijkt dit boek af van de Gereformeerde Dogmatiek van dr Bavinck. Deze gaat in zijn boek onmiddellijk over van de behandeling van de straf op de zonde naar het verbond der genade en spreekt over de z.g. algemeene genade slechts zeer terloops hier en daar in zijn dogmatiek. Maar hier wordt aan de algemeene genade in een populaire, maar toch wel wetenschappelijk verantwoorde dogmatiek een aparte locus of hoofdstuk toegewezen. Duidelijker kon de betekenis van de uitspraken van 1942 niet blijken. De overgang van de zonde naar de genade maakt deze dogmatiek slechts via de tusschen-trap van de algemeene genade. Wat wij in de roomsche dogmatiek de gratia preparans (de voorbereidende genade) noemen, krijgt hier in de gemeene gratie een gereformeerden tegenhanger.

In onze vorige artikelenreeks betoogden wij, dat door het gangbare begrip van de gemeene gratie zoowel de radicale verdorvenheid van den mensch ná den val verzwakt wordt, maar dat ook de rijkdom en de zouvereinheit der genade erdoor wordt verzwakt. Welnu, dat vindt hier reeds in de plaats van dit hoofdstuk in het geheel van het boek zijn bevestiging. Deze dogmatiek kan niet meer den overgang van de zonde naar de genade maken, zonder dat eerst ingevoerd wordt het begrip van de gemeene gratie. Wat vóór 1942 nog in discussie was als gangbare meening, is na dat jaar gecanoniseerd en erkend als een officiële locus in de dogmatiek.

3) Van veel meer belang dan het opstel van dr De Bondt is het jongste werk van dr G. C. Berkouwer in de reeks Dogmatische Studiën onder den titel: De Voorzienigheid Gods. In het derde hoofdstuk van dit boek De Voorzienigheid als Onderhouding handelt deze auteur in een twintigtal bladzijden over distincties als voorzienigheid, gemeene gratie, lankmoedigheid Gods, prolongatie van de wereld en over hun onderlinge verhouding en betekenis. Dit gedeelte is ongetwijfeld het belangrijkste van dit boek, dat zich overigens in zijn uiteenzettingen tamelijk nauw aansluit bij de traditionele gereformeerde dogmatiek. Maar in deze twintig pagina's voert de auteur ons midden in de

* Dit drietal woorden is van de Redactie, zie Naschrift, K. S.

¹⁾ dr A. de Bondt, Het Dogma der Kerk, Groningen, 1949, pag. 275.

²⁾ A.h.w., pag. 276.

³⁾ A.h.w., pag. 277.

⁴⁾ T.a.p.

⁵⁾ T.a.p.

⁶⁾ A.h.w., pag. 278.

⁷⁾ A.h.w., pag. 280.

⁸⁾ A.h.w., pag. 285.